

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на докторант в Кирило-Методиевския научен център при
Българска академия на науките

Теодора Красимирова Георгиева

с научен ръководител проф. дин. Димо Чешмеджиев

на тема

**Икономическото развитие на българските земи според кирилските паметници
през XIII – XIV век.**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Теория и история на литературата (Кирилометодиевистика)

Дисертационният труд на Теодора Георгиева е посветен на една интригуваща и сякаш леко позабравена напоследък от нашата историография проблематика, свързана със стопанското развитие на българските земи през средните векове. Избраната тема е доста обширна и изправя изследователката пред редица сложни въпроси, пряко свързани с икономиката, бита и ежедневието на българина в периода XIII – XIV в.

Дисертацията на колегата Георгиева се състои от 334 страници, а изложението следва ясна структура, която включва увод, четири глави, заключение, библиография и приложение, състоящо се от терминологичен речник, илюстративен материал и диаграми. Основните структурни единици, от своя страна, са разделени на отделни параграфи и по този начин са формулирани различните аспекти, засегнати при разглеждането на проблематика.

Проучването започва с пространен увод, превръщащ се в амбициозна заявка за едно широко изследване, посветено на икономическото развитие на българските земи в периода XIII–XIV в., базирано основно върху старобългарските кирилски паметници. В изложението убедително са формулирани предметът и обектът на проучване, както и основните цели и задачите, който Т. Георгиева смята да разгърне в хода на работата си. В увода се изяснява избраната хронологическа рамка, както и методологията на изследване. Тук е представена и цялостната структура на дисертацията. Направен е преглед на характера и съдържанието на кирилските писмени извори, върху които е изградена работата, като е представена своеобразна жанровата характеристика на

източниците. От увода проличава, че докторантката познава една значителна част от научната литература, имаща отношение към изследваната тема.

Първа глава е озаглавена „*Правно-политически рамки на българската икономика (XIII – XIV век)*“. Тази част от дисертацията има за цел да онагледи и представи правната рамка на българската икономика и отразява ролята на държавата като фактор за стопанското развитие. В тази част на изложението е обърнато специално внимание на владетелските грамоти, на двустранните договори, както и на някои канонично-правни сборници. В работата е разгледан както владетелският институт, така и фискалната администрация, като докторантката подчертава „*реципиранието на ромейския модел*“. Отделено е място на темата за: приходите и разходите към хазната и въпросът за наличието на данъчен кадастър; разгледана е темата за правната регламентация на собствеността, видовете имущество и приходите, произтичащи от него и пр. В работата е обърнато внимание и на манастирите като стопански единици. В тази глава от дисертацията докторантката извежда правдивото заключение, че държавата е един от основните фактори в стопанския живот и е сред ключовите фактори в регулирането на икономическите процеси, протичащи през разглежданата епоха.

Втората глава на дисертацията е посветена на „*Аграрната икономика на Средновековна България според кирилските паметници*“. Тази част от изложението разглежда аграрната икономика, която, като докторант Георгиева отбелязва, заема преимуществено място в стопанския живот на средновековна България. Акцентът в тази част от изследването е поставен върху сведенията за природо-географските дадености; разкриват се природните описание за „*българската земя*“, както и природните бедствия, но и страховете, с които се сблъска средновековният човек. В изложението намират място демографските процеси, характерни за епохата, като едновременно с това е отразена структурата, организацията и развитието на селскостопанското производство. Представен по този начин, текстът на дисертацията очертава не само отделните аспекти от стопанското развитие на българската държава през XIII – XIV в., но и обвързва темата за икономиката с тази за всекидневието.

Трета глава засяга т. нар. градска икономика и носи заглавие: „*Занаятчийското производство според старобългарски, византийски и западноевропейски текстове*“. Поради тази причина акцент в изследването е поставен върху разкриването на града като център на занаятчийското производство и търговската дейност. Направен е преглед на градската мрежа по българските земи и едновременно с това са очертани основните пунктове за осъществяване на стоково-паричен обмен. В тази част на изложението е

поставен въпросът за градското управление, както и за терминологията, засягаща лицата, занимаващи се със занаятчийска дейност. В края на главата е изведен изводът, че от българските земи са изнасяни предимно сировини – основно зърно, воськ и мед, а занаятчийското производство е с второстепенно значение за външната търговия.

Последната глава от изследването е посветена на „*Обмяна, търговия и пазари по българските земи през XIII – XIV в. според кирилските паметници*“ и за мен представлява най-голям интерес, тъй като тя отразява формите на търговия и стокообмен по българските земи през XIII – XIV в. Колегата Т. Георгиева разкрива основните моменти от развитието на вътрешната и външната търговия, осъществявана в средновековна България, както и отделните фактори, които влияят върху развитието на стоково-паричните отношения. В работата е проследен въпросът за приходите, произтичащи от търговската дейност, като едновременно с това е направен преглед върху вносните и износните продукти, както и върху монетната циркулация. Докторантката отделя специално внимание на сухопътната търговия из българските предели, осъществявана през разглеждана епоха приоритетно от Дубровник. Разгледана е ролята на морските републики Венеция и Генуа, както и търговски отношения с Влашко, Молдова и Брашов.

Заключението на дисертацията отразява в систематизиран вид основното съдържание на труда. Наред с това обаче, в него трябва по-ясно и категорично да проличат хипотезите, становищата и изводите, до които докторантката достига в хода на своята работа.

Бих си позволила да отправя и някои бележки към текста на дисертационния труд. На първо място – при едно евентуално издаване на работата, трябва внимателно да се прецизира текстът, тъй като на места има известни смислови неточности. Специален акцент ще поставя върху използването на изворите и литература, свързани с темата на проучване. По отношение на писмените свидетелства от епохата ще отбележа, че трябва да се обърне внимание и на други източници, а не приоритетно на кирилските. Заслужава да се проследи съдържанието на някои текстове, публикувани в поредиците *Archive de l'Athos* и *Стари сръпски архив*. Включването на светогорски текстове например ще позволи да се направят интересни съпоставки, от които ще проличат приликите и разликите, а и развитието на процесите, свързани със стопанския живот в България и на Балканите през разглежданата епоха. Споменатите извори ще дообогатят текста на дисертацията и ще превърнат изследването в завършена монография. По отношение на цитираната литература – тя би следвало да се актуализира и в изложението трябва да се посочат някои от наскоро излезлите от печат монографии, имащи отношение към темата.

Отново тук трябва да се добавят и някои по-стари, но важни проучвания на изследователи, чиито имена трайно се свързват с проучването на стопанската история на България и Балканите през разглеждания период.

След този кратък обзор на дисертацията на Т. Георгиева искам да подчертая, че пред нас е представен един обемен труд, от който проличава, че докторантката познава историческите факти и проблематиката, отнасящи се до избраната тема. Проучването, макар че е заложено по специалност: „*Теория и история на литературата*”, има интердисциплинарен характер и се базира, освен на споменатите вече кирилски паметници от XIII – XIV в., но така също и върху достиженията на археологията, нумизматиката и изкуствознанието.

В дисертацията се откърояват научните приноси. На първо място заслужава да се отбележи, че работата представя развитието на средновековната българска икономика в периода XIII–XIV в. (основно на базата на кирилските извори). В изследването са разгледани различните направления в икономиката – аграрна дейност, занаятчийско производство и търговията, въз основа на сведенията в среднобългарските паметници. Развитието на занаятчийската дейност из българските земи е представено чрез сравнителен анализ на текстове от други балкански държави (Рашка, Влахия и пр.). Не на последно място трябва да се посочи, че в изследването е направен опит да се проследят: вътрешният пазар, участието в международния обмен, приходите към фиска, основните експортни и импортни стоки и пр. Съставен е и понятиен апарат с основните стопански термини.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд и отговаря на изискванията. Докторантката е представила и списък с общо шест публикации, две от които са под печат. Част от материалите са отпечатани в престижни издания, а това е атестат за тяхната научна стойност.

Пропедурата по обявяване на конкурса е в съответствие със законовите разпоредби и изисквания. Всичко гореизложено и фактът, че дисертацията отговаря на необходимите основни изисквания, ми дава основание да дам своята положителна оценка и да препоръчам на почитаемото Научно жури да присъди на *Теодора Красимирова Георгиева* образователната и научна степен „доктор“.

гр. София,

09.09.2023 г.

доц. д-р Елена Костова

Институт за исторически изследвания при БАН